

K A Y I P L A R

Prof. Dr. Cavit Orhan TÜTENGİL

1971 ve 1972 yılında sosyoloji ve sosyal bilimler alanında ün yapmış üç değerli insanı kaybettik. Biri "sosyoloji" alanında, biri "iktisat tarihi" ve öteki de sosyal bilimlerde fikir hayatımıza katkılarda bulunmuş ve eserler vermiş bu değerleri, ölüm tarihi yakın olandan geriye doğru, kısaca anmak ve hatırlatmak istiyoruz.

Prof. Nurettin Şazi Kösemihal

İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü Başkanı Prof. Nurettin Şazi Kösemihal, 16 Mayıs 1972 tarihinde, görevli olarak bulunduğu Cenevre'de öldü. 24 Mayıs 1972'de İstanbul'da toprağa verilen arkadaşımızın ölümü üzüntü yarattı. 5 Mayıs 1909'da İstanbul'da doğan Kösemihal kendisinden yeni eserler beklediğimiz bir dönemde aramızdan ayrıldı.

Kösemihal ile tanışıklığımız 1950-51 öğretim yılında Paris'te başladı. İ. Ü. Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümüne Sosyoloji Doçenti olduğu vakit (1944) aynı bölümden mezun olduğum için kendisiyle karşılaşmamıştım. Fransa'da bulunduğumuz sırada Profesör Gurvitch'in Sorbonne'daki derslerine birlikte devam ettik. Günümüzün tanınmış piyanisti İdil Biret'i ve ailesini, Kösemihal'in aracılığıyla Paris'teki evlerinde tanıdım. Felsefe bölümü öğrencisi iken hazırladığım mezuniyet tezini "Sosyoloji Dergisi"nde (S. 4-5) yayımlatmam Kösemihal olduğunu da bu sırada öğrendim.

H. U. Barlas 1963'te İstanbul'da yayımlanan "*Nurettin Şazi Kösemihal. Bibliyografya -Biyografya*" adlı kitabında Kösemihal'in hayatını ve eserlerini topluca tanıtmıştır. Bu sebeple biz, Kösemihal'in 1963 yılından bu yana yazıp çevirdiklerini kısaca hatırlatmakta yetineceğiz:

● Çeviriler, Fransızca yazılar ve kitap tanıtma yazıları bir yana. "*Sosyoloji Dergisi*"nde çıkan incelemeleri:

- Sayı 17-18, s. 1-34 : Avrupa ve Amerika'da Demokrasi ve Sosyoloji
 Sayı 19-20, s. 1-35 : Edebiyat Sosyolojisine Giriş
 Sayı 19-20, s. 260-263 : Kürsümüzün 50. Yılı Münasebetiyle Ziya
 Gökalp
 Sayı 21-22, s. 1-16 : Sosyoloji'de Yöntem
 Sayı 21-22, s. 175-184 : Toplumsal Çevre ve Konut İlişkileri
 Sayı 21-22, s. 185-192 : Yurdumuzda Edebiyat Sosyolojisiyle İlgili
 Araştırmalar
 Sayı 21-22, s. 221-243 : Türkiye'nin Düzeni Üzerine.

● *Kitapları :*

- Deneysel Sosyoloji, (F. Descamps'dan çeviri, 2. baskı, 1965).
- Batı Uygarlığı ve Biz, (1968)
- Sosyoloji Tarihi, (İkinci baskı, 1968)
- Durkheim Sosyolojisi, (1971).

Moreno'yu "*Sosyometrinin Temelleri*" adlı kitabını Türkçeye çevirerek ülkemizde tanıtan Kösemihal, bir yandan Durkheim'ı haklı eleştirilerine konu yaparken, bir yandan da Le Play kökenli deneysel sosyolojiye yakınlık duyuyordu.

Hüseyin Avni Şanda

1902 yılında Trabzon'da doğan Hüseyin Avni Şanda'nın 1.12.1971 tarihindeki İstanbul'daki anı ölümüyle uzun yıllık basma emek veren bir yazarın yanı sıra, mütevazı incelemeleriyle iktisat tarihimize ışık tutmaya çalışan bir araştırmacı da aramızdan ayrıldı. Gazete ve dergilerde yer alan makaleleri bir yana bırakılacak olursa, Hüseyin Avni Şanda'nın kitapları şöyle sıralanabilir:

- Bir Yarım Müstemlike Oluş Tarihi, 1932.
- 1908'de Ecnebi Sermayesine Karşı İlk Kalkınmalar, 1935.
- Türkiye'de Sanayiinin İnkişafı, 1937. (Halit Güler yüz ile)
- Reaya ve Köylü. Feodalite Reayası Bugünkü Köylü Tiplerine Nasıl Tahavvül Etti? 1941,
- Türkiye'de 54 Yıl Önceki İşçi Hareketleri, 1962. (1935 yılında yayımlanan kitabın "işlenmiş" ikinci baskısı)
- Reaya ve Köylü, 1970. (İkinci baskı).

Ölümünden sonra Ali Gevgilili'nin yazdığı bir makalede de belirttiği gibi (Milliyet, Osmanlı'nın Batışı ve H. A. Şanda, 4.12.1971) "Türk

İktisat tarihine bilimin ışığında eğilen yazarlar arasında Hüseyin Avni Şanda'nın özel bir yeri vardır. Şanda, Osmanlı ekonomisine *Bir Yarım Müstemlike Oluş Tarihi* açısından bakmıştır. Başarılar ve başarısızlıklar, sürekli iç ve dış çalkantılar, devrilen yada iş başına gelen sultanlar, vezirler ile dolu olan Osmanlı tarihini çöküntüye uğratan nedenlerin kökünde, Hüseyin Avni Şanda'ya göre, Osmanlı toplumunun ekonomik bağımsızlığını yitirmesi olayı yatar".

H. Gülerüz'le birlikte yayımladıkları kitaba "Osmanlı İmparatorluğunda Sanayi" (s. 7-32) bölümünü yazan Şanda, 1937 yılında basılan bu kitabın kâğıdının "yerli" olduğunu belirtirken heyecan duyan kuşaktandı.

Lütfü Erişçi (18 Mayıs 1331 [1915] - 6 Ağustos 1971)

Kendisini "*Sosyoloji Dergisi*"nin —1942 yılında yayımlanan— birinci sayısındaki "Türkiye'de Sosyolojinin Tarihçesi ve Bibliyografyası" (S 1, s. 158-169) ile tanıdığımız, dergi ve gazeteler dışında da "*Aylık Ansiklopedi*" ciltlerindeki "Lütfü Eroğlu" imzalı ilginç yazılarıyla izlediğimiz yazarın trajik ölümüyle, iki kitabı geriye kalmış oluyor:

- Türkiye'de Gençlik Meselesi, 1937. (Dış kapakta 1938)
- Türkiye'de İşçi Sınıfının Tarihi, 1951.

İlk kitabında "gençlik sorunları"na eğilen Erişçi, (Özet Olarak) ele aldığı ikinci kitabında "Türkiye'de İşçi Sınıfının Tarihi"ni, başlangıcından 1947 yıla kadar, bir bilim adamı titizliğiyle inceliyordu. Değerbilir Gevgilili'nin kelimeleriyle, "Erişçi, bilindiğine göre, uzun süredir Osmanlı ve Cumhuriyet dönemlerinin yabancı sermaye hareketlerini araştırmaktaydı. Yazık ki, titiz araştırmacı, topladığı yüzlerce belgenin basımını gerçekleştiremeyecek. Yaşanan toplumsal ortamın karmaşık koşulları; Türkiye'de işçi sınıfının tarihini yazan düşünür, bir işsiz bıçak vuruşları altında canvermek gibi insafsız bir trajediyi hazırlamıştır". (Bk. Milliyet, Ahmet H. Başar ve Lütfü Erişçi İçin, 11.8.1971).